

проведення розшуку та затримання осіб, які вчинили злочин, пов'язаний із переміщенням через митний кордон України предметів контрабанди поза митним контролем на підставі договірних відносин; передача особи під нагляд умовно засудженої або звільненої особи; дослідження кримінологічних проблем злочинності, пов'язаної із предметом наукової розвідки; імплементація досвіду виконання функціональних обов'язків правоохоронними органами тощо.

1. Гребельник О. П. Розвиток митної справи за часів Київської Русі. *Митна справа*. 2017. № 1. С. 26–34.
2. Музика А. А. та ін. Кримінальна відповідальність за контрабанду: національний та міжнародний досвід. Київ : ПАЛІ-ВОДА А.В., 2011. 276 с.
3. Саско О. Генеза кримінальної відповідальності за контрабанду. *Історико-правовий часопис*. 2014. № 1 (3). С. 107–112.
4. Крипякевич І. та ін. Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657 рр. / за ред. В. Смолій та ін. Київ : Альтернатива, 1998. 416 с.
5. Гнітько С. Боротьба з контрабандою в Україні в 20-ті роки. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2000. № 1 (12). С. 410–423.
6. Турчин Ю. Історична та соціальна обумовленість виникнення контрабанди на території сучасної України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2010. Вип. 5. С. 245–249.
7. Кримінальний Кодекс Української РСР від 28.12.1960. *LIGA*. URL : https://ips.ligazakon.net/document/view/kd0006?an=480034&ed=1989_03_06.
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
9. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів : Закон України від 09.12.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3513-20#Text>.

УДК 343.412/3

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/522-524

Оксана ГРИТЕНКО
професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ МОДЕЛІ ВОЄННО-КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Україна сьогодні перебуває у надскладних умовах боротьби у всіх сферах життя держави і суспільства, зумовлених варварською агресією російської федерації проти нашого існування. Звичайно, що за наявних обставин вітчизняний сектор оборони і безпеки є пріоритетним напрямом діяльності усіх державних і недержавних структур у сучасному вимірі їх функціонування. Як виявилось, і це є закономірним, реальність та динаміка її змін потребують постійного адекватного реагування на різні зовнішні та внутрішні виклики щодо вдосконалення можливостей нашого протистояння ворогу. Не є виключенням у цьому процесі і кримінальне право та законодавство. В означеному контексті хотілося б виокремити систему відповідальності за воєнні, військові, а також інші кримінальні правопорушення, пов'язані із воєнною сферою України, актуальність та потреба модернізації якої на сучасному етапі не викликає жодних сумнівів.

Введення в Україні такого правового режиму, як воєнний стан, спричинило необхідність удосконалення усіх галузей права, у тому числі і кримінального. Законодавці досить оперативно вносили і вносять відповідні зміни до закону про кримінальну відповідальність, проте слід відзначити, що така швидкість не завжди супроводжується якістю. Тому деякі новели в кримінальному законодавстві не встигли тільки з'явитися, як через досить короткий строк піддавалися змінам, оскільки деякі особливості майбутніх норм та прогнози щодо їх застосування не були враховані на законопроектному етапі. Наприклад,

так відбулося з новою редакцією (від 13.12.2022) ч. 5 ст. 407 Кримінального кодексу України (далі – КК України), у якій спочатку часовий термін самовільного залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем, вчиненого в умовах воєнного стану, для настання кримінальної відповідальності не визначався взагалі, а в подальшому, через знов таки нові законодавчі зміни (від 13.07.2023), був визначений тривалістю понад три доби.

Загалом, як вірно відзначає Р. Мовчан, за результатами проведеного ним комплексного дослідження кримінальної правотворчості воєнного часу було виявлено, що:

– з одного боку, переважно більшість «воєнних» оновлень КК України все ж варто визнати виправданими і своєчасними;

– проте ухвалення цих необхідних змін супроводжувалося допущенням низки концептуальних помилок, наявність яких, своєю чергою, породжує серйозні труднощі при кваліфікації та істотно знижує правозастосовний потенціал аналізованих положень кримінального законодавства [1, с. 203–206].

Всі вищевказані законотворчі процеси в умовах воєнного стану, а відповідно, і правозастосування «воєнних» норм, показали, що в українському кримінальному законодавстві існує, застосовується та потребує свого вдосконалення і розвитку досить великий пласт норм, які належать до так званого воєнно-кримінального права, яке, у свою чергу, є частиною воєнного права, що за своєю суттю є комплексно, однак ще не повною мірою сформованою галуззю права в Україні. Воєнне право також іноді називають військовим, що, як вбачається, є не зовсім коректним та завузьким позначенням.

Так, І. Корж відзначає, що відносини, які виникають у воєнній сфері, регулюються військовим правом, яке включає в себе норми різних галузей права: адміністративного, кримінального, цивільного, інформаційного, фінансового тощо. З огляду на зазначене військове право є комплексним правом, тобто, окрім адміністративної (управлінської) його сутності, воно має ознаки ще й міжгалузевого права [2, с. 101].

На думку Ю. Бауліна, воєнне право покликано врегулювати комплекс суспільних правових відносин, що виникають у період воєнного стану, війни і, в певних випадках, у післявоєнний період. Що стосується назви «воєнне право» (а фактично мова йде про воєнне законодавство), то це є данню традиції, яка склалася спочатку у західних правових системах, а потім поступово перейшла і до вітчизняної правової системи [3, с. 14–15].

Воєнно-кримінальне право на сьогодні в Україні потребує свого сучасного концепту, який би забезпечив ефективність, системність та тривалість застосування кримінально-правових норм у відповідній сфері, оскільки на даний момент існує достатньо широка законодавча та інституційна база яка не є достатньо врегульованою та досконалою.

Відзначимо, що досить плідна робота у цьому напрямі ведеться Робочою групою з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України. Провідними українськими вченими-криміналістами, які входять до її складу, розроблено досить ґрунтовний проєкт нового Кримінального кодексу України, який включає в окремих книгах значну кількість якісних положень, що стосуються воєнно-кримінального права [4]. Такий підхід повністю відповідає Концепції реформування кримінального законодавства України, яку розробила сама робоча група [5].

Проте враховуючи, що на сьогодні ситуація у воєнній та безпековій сферах нашої держави докорінно змінилася і вже набуто (та набувається) зовсім іншого вітчизняного правового досвіду у цьому вимірі, ніж було раніше, на наш погляд, доцільно не лише перейти до розроблення нової доктрини воєнно-кримінального права, а й зробити якісний законодавчий поступ у цьому напрямі, який, звичайно, потребує першочергового наукового опрацювання.

Цілком підтримуючи позицію Ю. Пономаренка, який зазначає, що накопичений досвід кримінально-правової законотворчості протягом перших місяців широкомасштабної війни, а ще більше – досвід практичного застосування норм кримінального права під час воєнного стану в країні, а поготів – напрацювання українських кримінологів і пенологів за цей час, є тим підґрунтям, на основі якого має бути створена оптимальна модель воєнно-кримінального права України, що матиме відповіді на всі виклики, що їх породжує війна [6, с. 34], вважаємо за необхідне провести кодифікацію усіх кримінально-правових норм, які на сьогодні становлять воєнно-кримінальне право України, з відповідним напрацюванням новел та створити окремий кодифікований акт, який буде регулювати суспільні відносини у цій сфері.

Звичайно, що така пропозиція може мати і цілком обґрунтовані заперечення. Для прикладу, Ю. Баулін відзначає, що відповідно до чинного КК воєнно-кримінальне законодавство України може бути лише частиною чинного КК України, а саме: 1) його

приписи можуть бути розпорочені інститутами чинного КК України (таким шляхом йде законодавець і Робоча група з питань розвитку кримінального права, яка напрацьовує проект нового КК України) і 2) приписи воєнно-кримінального права можуть бути сконцентровані в окремій частині чинного КК, наприклад, у Воєнній частині, поряд із Загальною та Особливою частинами КК. У Воєнній частині можна було б об'єднати усі приписи, які врегульовують воєнно-кримінальні відносини, у тому числі питання зупинення дії окремих положень КК на період воєнного стану, виключення із загальних правил, передбачених у чинному КК для мирного часу, тощо. В той же час у частині КК «Прикінцеві та перехідні положення» можна передбачити, що положення Воєнної частини КК починають діяти, наприклад, з моменту оголошення воєнного стану в державі тощо [3, с. 17–18].

Однак, оскільки ми ведемо мову про розробку Воєнно-кримінального кодексу України (назвемо його умовно так) як абсолютно нового кодифікованого законодавчого акта, відповідно, його створення повинно відбуватися у руслі нового КК України, робота над яким триває з 2019 року, і останній, напевно, можна ще змінювати. Звичайно, що найкращим варіантом було б розпочати формувати ці два кодекси одночасно і рухатися далі паралельно. До речі, така пропозиція була висловлена робочій групі на Міжнародній науково-практичній конференції «Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України», яка проходила 17-19 жовтня у м. Харкові, але тоді вона, очевидно, була не на часі. На даний момент, як вже зазначалося, ситуація суттєво змінилася, і у нашої країни зовсім інші виклики.

Україна не є єдиною державою у світі, яка через війну потребує удосконалення воєнно-кримінального законодавства. Є. Стрельцов звертає увагу на те, що удосконалення такого законодавства перебуває у центрі уваги в багатьох країнах, в тому числі й розвинутих. Так, у 2006 р. у Франції був прийнятий новий Кодекс воєнної юстиції, у якому зазначено, що «забезпечення воєнної безпеки держави передбачає наявність збалансованого воєнно-кримінального законодавства, розрахованого як на мирний, так і на воєнний час». В тому самому році у Великій Британії був прийнятий новий Закон про Збройні Сили як комплексний нормативний акт, який в тому числі встановлює підстави кримінальної і дисциплінарної відповідальності, форми їх реалізації тощо. Постійно удосконалюється таке законодавство у ФРН, Швейцарії, інших європейських країнах [7, с. 247].

Формування моделі воєнно-кримінального права України може бути завершене і мати необхідні якісні спроможності зі створенням відповідного Воєнно-кримінального кодексу України як матеріально-правового законодавчого акта. Така позиція у сьогоденні реаліях вбачається найбільш оптимальною. Крім того, потреба у такому кодексі нагально виникне і у післявоєнний час, оскільки він повинен стати основою і дієвим інструментом для притягнення до відповідальності осіб із країни-агресора, які вчинили воєнні злочини на території України. Вбачається, що необхідно також проводити дослідження та розробляти відповідним чином і процесуальну сторону воєнного права, але це вже окрема тема і вона також потребує серйозної уваги та обґрунтованих рішень.

1. Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ : Норма права, 2022. 241 с.

2. Корж І. Військове право та його місце в системі національного права. *Система військової юстиції у забезпеченні національної безпеки України : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф.* Київ, 2019. С. 101.

3. Баулін Ю. В. Воєнно-кримінальне право України: поняття, зміст, юридична форма. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні : матеріали Міжнар. наук. конф.* (м. Харків, 5 трав. 2022 р.). Харків : Право, 2022. С. 14–18.

4. Кримінальний кодекс України : контрольний текст проекту (станом на 14.10.2023 року). URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/10/15/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-14-10-2023.pdf>.

5. Концепція реформування кримінального законодавства України : проект. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/08/25/povnyj-tekst-kontseptsiyi-reformuvannya-kk-ukrayiny.pdf>.

6. Пономаренко Ю. А. Основні виклики, що постали перед кримінальним правом України з початком широкомасштабної фази війни, та відповіді законодавця на них. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні : матеріали Міжнар. наук. конф.* (м. Харків, 5 трав. 2022 р.). Харків, 2022. С. 34.

7. Стрельцов Є. Л. Воєнно-кримінальне право: сучасний стан. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* : у 2 т. (м. Одеса, 17 черв. 2022 р.). Одеса, 2022. Т. 2. С. 244–247.